

review on practical employment is examined by us as a verbal creative product that is estimated by a teacher at the end of study.

5. Estimation of creative product. On this stage every point will be taken into account for the conducted work. These estimations are proposed to the author of creative product by experts, opponents and delegates from every interactive sub-group. In the process of discussion all participants give their evaluation, taking into account the previous reviews. This estimation is not final, the possibility to perfect the creative product is given to a speaker.

Key words: *dialogue cooperation, creative product, heuristic studies, interrogative activity, educational process, didactics model, future specialists, professionally-creative abilities.*

УДК 373. 543

І. В. Тимощук

Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі

ПОТЕНЦІАЛ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИХОВАННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розкрито поняття цінностей і ціннісних орієнтацій; визначено вплив ціннісної системи на формування особистості; окреслено виховний потенціал іноземної мови, що впливає на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери людини; особливу увагу зосереджено на обґрунтуванні принципів співпраці викладачів зі студентами, які впливають на гуманізацію навчально-виховного процесу; розглянуто форми та методи їх взаємодії; проведено аналіз наукових досліджень з визначеної теми.

Ключові слова: *цінності, ціннісні орієнтації, гуманістичні цінності, принципи, форми та методи, виховання, особистість, іноземна мова.*

Постановка проблеми. Суспільство, як і його окремі члени, завжди мають, за словами Е. Фромма, інтенсивну потребу в системі орієнтацій, основу якої становлять цінності й ідеали [8, 361]. Цінності завдяки своєму світоглядно-інтегративному характеру служать як людині, так і соціальним спільнотам духовними векторами життя.

Категорія «цінність» є предметом теоретичних досліджень багатьох гуманітарних дисциплін – філософії, соціології, педагогіки, психології, етики, естетики, політології, економіки та мови, зокрема. Адже мова – це не тільки засіб спілкування та експлікації думки, але й частина культурного життя спільноти, що розмовляє цією мовою. Хоча проблема цінностей належить до найбільш складних і суперечливих, але потенціал мови настільки потужний, що не виникає жодних сумнівів щодо можливостей її виховного впливу на розвиток особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Наукові засади для розуміння гуманістичних цінностей, їх соціальної та особистісної значущості були закладені класичною філософією, особливо такими яскравими її

представниками як Сократ, Епікур, Лукрецій, Демокрит, Аристотель і давньоримські стоїки.

Гуманістичні ідеї античності знайшли свій розвиток у філософії та педагогіці Відродження, представниками якої є В. де Фельтре, Е. Роттердамський, Т. Мор, Ф. Рабле, М. Монтель, Т. Кампанелла та ін. У центрі уваги педагогічних дій вони поставили культ життєрадісної, гармонійно розвиненої людини, яка вміє цінувати життя та насолоджуватися ним. Педагоги-гуманісти заперечували все те, що заважало духовній свободі людини.

Пізніше ці ідеї отримали своє подальше наукове обґрунтування в працях цілої низки вітчизняних і зарубіжних філософів, психологів і педагогів. Для нашого дослідження, зокрема, суттєве значення мали стверджені філософами ідеї саморозвитку особистості, її здатності до самовизначення, до самовдосконалення (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бердяєв, І. Донцов, І. Кант, М. Мамардашвілі, С. Рубінштейн, Г. Тульчинський та ін.).

Науковцями також досліджувалися питання феномену саморозвитку особистості, ідеї гуманістичного виховання, проблематика виховання в молоді ціннісних орієнтацій.

Проте, незважаючи на особливу значущість цієї проблеми, в силу різних як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин, вона ще не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняних педагогічних дослідженнях. Крім того, не було жодного дослідження, присвяченого визначенню потенціалу іноземної мови у формуванні гуманістичних цінностей.

Мета статті полягає у визначенні потенціалу іноземної мови у вихованні гуманістичних цінностей та обґрунтуванні принципів взаємодії «Викладач» – «Студент», що впливають на гуманізацію навчально-виховного процесу в цілому.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох століть науковці дискутують стосовно питання: «А які ж цінності є найважливішими?» Актуальним це питання залишається й у наш час, оскільки однозначної відповіді годі й очікувати, адже їх важливість залежить від багатьох чинників, а, як відомо, кожна епоха має свої особливості.

Цінність являє собою узагальнююче поняття для таких явищ духовного життя, як ідея або ідеал, моральна норма, художній твір. Система ж цінностей особистості відображає внутрішній стрижень її культури. Вона спрямовує всі форми суспільної діяльності особистості. Об'єднуючи відповідні інтереси різноманітними ідейними, моральними й естетичними засобами, система цінностей виявляється важливим

джерелом безпосередніх мотивів поведінки та діяльності людини. Таким чином, система цінностей – це та ланка, яка об'єднує суспільство й особистість, задіюючи її до системи суспільних відносин, а також визначає індивідуальну спрямованість людини, сенс її життя й особливості самоствердження та самореалізації [6, 20].

Формування особистості та її ціннісної системи тісно взаємопов'язані. Розвиток особистості залежить від того, які цінності становлять основу її світогляду, яким орієнтирам вона надає перевагу серед ієрархії цінностей. Тому не випадково, що в період різких переорієнтацій, які переживає сьогодні й Україна, на передній край гуманітарних і соціальних наук, теорії та практики виховання було висунуто проблему цінностей. Її розв'язання ускладнюється тим, що в сучасних умовах, як слушно зазначають М. Шилова, Г. Саволайнен, Т. Киреева, поруч із загальнолюдськими, гуманістичними цінностями в суспільній свідомості реально існують, проявляються й активно пропагуються далеко не гуманні цілі та ідеали виховання [9, 42].

Така розбіжність у ціннісних орієнтаціях, яка присутня у загальнолюдській свідомості, суттєво впливає на результати виховної роботи з молоддю. Тому сьогодні так важливо визначитись у тих ціннісних орієнтаціях, що найбільшою мірою сприяють утвердженню норм загальнолюдської моралі, облагороджують дії та вчинки особистості.

З огляду на події, які відбуваються в нашій країні, немає жодних сумнівів у тому, що гуманістичні цінності повинні зайняти чільне місце у вихованні сучасної молоді, в чиїх руках знаходиться наше майбутнє.

Важливість проблеми формування гуманістичних цінностей потребує визначення їх співвідношення з системою знань і вмінь. Загальновизнаним є те, що домінантою процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі є передача знань і вмінь, оскільки молода людина приходить до нього для одержання професії, маючи вже певний світогляд, сформовану ієрархію цінностей, ідеалів. Але знання й уміння поза зв'язком із гуманістичними цінностями можуть загрожувати навіть самому існуванню людства. Недарма ще в епоху Середньовіччя в середині XV століття італійський гуманіст Леон Баттіста Альберті застерігав про небезпечні наслідки тріумфу людського розуму, який може негативно вплинути на долю світу [1, 327].

Нерідко викладачі не ставлять собі запитань, для чого студентам певна інформація, що вона дає для розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості. Головне завдання – це ефективність навчального процесу. За

таких умов будь-які цінності – моральні, естетичні, екзистенціальні (сенсожиттєві) – знаходяться із знаннями у відношенні додатковості, що негативно позначається на ставленні студентів до тих моральних норм і цінностей, які закладені у змісті навчальних дисциплін.

Цінності, ціннісні ставлення, як доведено вченими, створюються на основі усвідомлення суб'єктом явища, об'єкта, предмета як особистісно значущих, розуміння їх необхідності, корисності, приємного для себе (В. Блюмкін. В. Тугарінов та ін.) [3, 36; 7, 178].

Важливим фактором формування у студентів адекватних уявлень про сутність гуманістичних цінностей є їх загальнокультурний рівень, що передбачає засвоєння духовних цінностей як власного народу, так і інших культур. Збагаченню загальнокультурного рівня студентів значною мірою сприяє зміст дисциплін гуманітарного циклу. Особливо це стосується іноземної мови, оскільки основною метою її вивчення є розвиток особистості, яка здатна й бажає брати участь у міжкультурній комунікації та самостійно удосконалюватися в діяльності, якою вона оволодіває. А мета навчання, як відомо, визначає його зміст. Виховний потенціал іноземної мови у формуванні гуманістичних цінностей обумовлений тим, що знання про країну, які зафіксовані в мовних одиницях, містять інформацію про національну культуру. Як переконливо показали дослідження Є. Верещагіна і В. Костомарова, всі мови мають краєзнавчий характер, тобто є культураносними [4, 157]. Тому теза про невіддільність навчання іноземної мови від одночасного ознайомлення студентів з культурою країни, мова якої вивчається, її історією та сучасним життям є загально визнаною.

Засвоєння програмового матеріалу дає можливість пізнати культуру тієї чи іншої країни, її традиції, звичаї, свята. Засвоюючи мову, студенти одночасно проникають у нову національну культуру, простежують як діють конкретні загальнолюдські цінності. Оволодіння іноземною мовою допомагає глибше усвідомити сутність «діалогу культур» (термін В. Біблера [2]), що сприяє зближенню представників різних національних культур, забезпечує взаєморозуміння та взаємоповагу між людьми, утвердження гуманістичних ідей. Розширення можливостей прямого спілкування із зарубіжними однолітками, крім отримання інформації про культурні особливості інших країн, активізує потребу в набутті певних цінностей, необхідних для успішної, продуктивної взаємодії.

Виділення національно-культурного компонента у викладанні іноземної мови дозволяє глибше проникнути у сутність гуманістичних

цінностей, усвідомити їх загальнолюдський характер, особистісну та суспільну значущість. Так, приміром, прислів'я фіксують колективний або індивідуальний досвід людей, який заслуговує суспільного визнання. Вони накопичують у своєму змісті й зберігають людський досвід, характер взаємостосунків, ціннісні орієнтації, а також відображають умови життя народу – носія мови, його історію, культуру, географію країни.

Слід відзначити ще одну сторону прислів'я – естетичну. Маючи велику художню виразність, вони сприяють збагаченню словникового запасу, розвитку особистості, діючи на її емоційну сферу, поглиблюють краєзнавчі знання, підвищують культурний рівень, що також позитивно впливає на формування у студентів адекватних уявлень про сутність гуманістичних цінностей.

Національна особливість мовного етикету виявляється у своєрідності вираження семантики еквівалентних формул мовного етикету, в різноманітності формул етикету, призначених для певної ситуації. Наприклад, дякуючи друзям, знайомим, можна сказати: «Дякую, це дуже приємно», а під час спілкування із дорослими або в офіційному середовищі: «Це так люб'язно з вашого боку. Я не знаю, як вам дякувати». Отже, вивчаючи іноземну мову, студенти від самого початку мають можливість свідомо використовувати формули мовного етикету, які виступають як соціально-культурні реалії ставлення до людини.

Отже, потенційні виховні можливості іноземної мови дають студентам можливість усвідомити зразки гуманістичних цінностей та на їх основі проектувати власні дії. Ця картина майбутнього, цей образ мети покликані найбільшою мірою внутрішньо мобілізувати студентів. Цьому значною мірою сприяє також і організація навчально-виховного процесу: гуманізація відносини між студентами й викладачами, удосконалення традиційних форм навчальної діяльності та широке впровадження інноваційних форм навчання (тренінги, ділові ігри); стимулювання самоосвіти студентів шляхом включення їх у дослідницьку роботу.

В основу корегування дій викладачів можна покласти такі принципи їх взаємовідносин зі студентами.

Принцип відкритості й автономії. Суть його полягає в тому, що без відкритого вираження кожним студентом своїх проблем, ставлення до тих чи інших подій і фактів, до змісту навчально-пізнавальної діяльності діалог між учасниками педагогічного процесу неможливий. Тому слід прагнути максимально сприяти виникненню готовності до розуміння та до визнання права кожного на власну думку. При цьому враховується, що студент

повинен бути відкритий не лише до думки інших, але й мати право зберегти свою думку стосовно конкретного явища. Це положення розглядається як неодмінна умова формування у студентів адекватного ставлення до себе як суб'єктів процесу професійної підготовки. Ми вважаємо, що кожен студент, наскільки це можливо, повинен включитися у процес аналізу власних установок на гуманістичні цінності. Щоб досягти цієї мети, використовуються такі форми життєдіяльності в системі підготовки майбутніх фахівців, які б сприяли їх руху до саморозкриття, самоаналізу, самовизначення.

Одним з основних принципів є принцип переконання за умови збереження альтернативи. Переконати – означає знайти спільну думку, не катушувачи об'єктивно існуючих суперечностей, що завжди будуть залишатися джерелом альтернативи. Важливо, щоб вона сприймалася як благо, але не відкидала того загального, на чому можна вибудувати усвідомлені, добровільні й погоджені дії. Пошук загального взаєморозуміння виступає і як принцип конструювання відносин між студентами й педагогами, і як завдання, яке вони покликані розв'язати, щоб зуміти спільно діяти.

Принцип довіри й сумніву. Взаємини повинні будуватися на основі повної довіри до студента, навіть якщо він непослідовний у вираженні власної позиції, формулюванні висновків тощо. Сумніву піддаються лише «продукти свідомості»: заяви, тези, висновки і т.п. Завдяки сумніву розкриваються суперечності, виявляються проблеми (як зовнішні, так і внутрішні). Сумнів є умова пізнання, а довіра до того, хто пізнає – це умова його вільного руху до пошуку власних істин. Реалізація принципу «довіри й сумніву» вимагає враховувати реакції студентів на сумнів як норму.

Принцип суб'єкт-суб'єктної позиції. У своїй роботі викладачам варто перебороти «об'єктну» позицію студента в процесі професійної підготовки («мене повинні навчити», «мені підкажуть» тощо), включаючи його в процес постановки цілей, активного їх втілення і відповідальної рефлексії за зроблене. Розвиваючи суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачами та студентами, потрібно прагнути до того, щоб студент міг вибрати орієнтири для формування власного ставлення до діяльності, до себе, до інших. Якщо головним орієнтиром для майбутнього працівника стане людина як особистість, – то він стане професіоналом, який підпорядковує свою діяльність гуманістичним ідеалам і цінностям.

Гуманістичні принципи відносин зі студентами, якщо вони приймаються викладачем, реалізуються у формах і методах їхньої

взаємодії. На певному етапі викладання варто змінити класичний підхід до викладення змісту навчального матеріалу: класичний монолог краще було б перетрансформувати в дискусію, діалог, полілог. Дискусія, приміром, використовується у випадку, коли необхідно виявити різні точки зору на морально-етичну проблему. За таких умов її учасниками стають усі присутні студенти. Оскільки дискусія не припускає досягнення загальної думки, вона сприяє відкритому вибору студентом близької йому точки зору на проблему, що значно поглиблює осмислення значущості гуманістичних цінностей.

Продуктивними є також заняття за участю викладачів різних навчальних предметів (викладач іноземної мови, історик, соціолог, психолог, лікар), які мають свою думку про дискусійне питання. Студенти на таких заняттях стають учасниками дискусії, у якій представлені аргументовані професійні точки зору з приводу обговорюваної проблеми, їм відкривається досить широкий спектр позицій, різних підходів і аргументацій. Основним завданням, яке виникає в процесі дискусії, є чітке збереження предмета обговорення.

Заняття-діалоги передбачають участь двох викладачів (наприклад, викладача іноземної мови та історії чи соціології) у діалоговому режимі, що дозволяє висувати альтернативні думки, доповнювати подібні позиції. У заняттях-діалогах сильна тенденція пошуку загального вихідного положення, що дає можливість робити більш точні висновки й узагальнення.

Заняття-полілоги. Суть такої форми полягає в тому, що учасники уточнюють предмет розмови, а потім у визначеній послідовності, що задається викладачем, осмислюють і розширюють його зміст. Педагог, до того ж, виконує функції транслятора інформації, яка фіксується й осмислюється студентами безпосередньо в аудиторії.

Використання в традиційно монологічній роботі викладача елементів діалогу хоч і ускладнює його працю, але має також свої позитивні сторони: створює для студентів ситуацію вибору тієї чи іншої позиції, тих чи інших ціннісних основ. Такі заняття, як свідчать проведені нами опитування студентів, уже не сприймається ними як просто вид одержання інформації, а стають джерелом формування в них установки на діалогічне спілкування, на особистісне знання, на розуміння.

Інший напрям спільної діяльності викладача та студентів на занятті – розв'язання творчих завдань, тобто аналіз конкретних ситуацій, насичених морально-етичним змістом, а також міркування на актуальні теми про майбутню професійну діяльність.

Морально-етичні ситуації реально виникають і в навчально-виховному процесі. Вони характеризуються неузгодженістю між реальною поведінкою студентів у навчальному закладі чи під час практики і тим, чого очікували від них навколишні. Студентам, наприклад, можна запропонувати розглянути такі ситуації:

– аналіз-ілюстрації – демонструються визначені дії, а також аналізуються їх позитивні й негативні наслідки, оцінюється ефективність використання визначених прийомів і способів, а також виявляється роль діючих факторів і обставин;

– аналіз-оцінка – студентам дається завдання описати конкретну подію з їхньої практики й пропонуються відповідні заходи щодо її успішного розв'язання: оцінити правильність запропонованих дій, співвіднести виникаючі наслідки виходу із ситуації з вжитими заходами;

– аналіз-вправа – група студентів вивчає ситуацію, виробляє план дій і приймає обґрунтовані рішення відповідно до гуманістичних цінностей.

Морально-етичне завдання містить вимогу зняти певну «неузгодженість» і знайти спосіб чи засіб подолання суперечності, яка виникає на шляху до досягнення мети. Використання таких завдань, з одного боку, сприяє застосуванню одержуваних студентами теоретичних знань під час вивчення навчальних дисциплін, а з іншого – розвиває гуманістичне мислення, формує моральну свідомість.

Як відомо, далеко не завжди зміст заняття дозволяє зацікавити студентів. У таких ситуаціях варто створити собі та своїм партнерам позитивну мотивацію. Для цього використовується така форма навчання як «оргдіалог» – оригінальна форма інтелектуальної взаємодії, розвитку здібностей, оволодіння навчальною та науковою інформацією. Цей метод було розроблено в 1920 р. А. Ривіним [5, 74].

«Оргдіалог» – це тимчасова робота діалогічних пар. Спочатку один повідомляє партнеру про виконання домашнього завдання. Потім вони разом обговорюють, усвідомлюють, формулюють, редагують і записують головні думки, які відповідають цільовій настанові й визначають подальші дії. Після цього своє завдання читає інший учасник. Знову обговорення, пошук і фіксація головного. Через 7–10 хв. співрозмовники розходяться, щоб донести засвоєне до інших учасників заняття. У новій парі кожний повинен поділитися з новим співрозмовником тим, про що довідався, збагатити головну думку, розвинути її, вислухати, зрозуміти той зміст навчального матеріалу, який повідомляє партнер. Через 7–10 хв. утворюються нові пари. До кінця заняття в кожного відпрацьовується розгорнутий план повідомлення з теми. Один починає огляд, інші

доповнюють, уточнюють, дають власну оцінку прочитаному, заперечують автору, доповідачеві. Може бути й інший варіант проведення «оргдіалога». При цьому методика залишається тією ж, але домашнє завдання заздалегідь не дається. У кожного студента; мається свій текстовий фрагмент. Читання й обговорення інформації відбувається на занятті.

Аналіз досвіду дає підстави стверджувати, що дуже часто на шляху освоєння тих чи інших цінностей перед студентами виникають утруднення, насамперед, особистісного характеру, пов'язані зі стереотипними установками й реакціями. За своєю природою ці утруднення належать до сфери міжособистісної взаємодії, позбутися яких можна, застосовуючи соціально-психологічні методи, у тому числі тренінг.

Для реалізації вищезазначених завдань широко застосовуються різноманітні, в тому числі активні, форми й методи соціального навчання: як колективна, так і індивідуально-консультативна робота; моделювання й аналіз ситуацій професійного спілкування; дискусії, спрямовані на обговорення й корекцію ціннісних орієнтацій і установок студентів; практичні заняття з питань діагностики сформованості гуманістичних якостей особистості; читання й обговорення наукової та науково-популярної літератури з проблем міжособистісного та ділового спілкування; допомога студентам у складанні й реалізації програм морального самовдосконалення; виконання спеціальних завдань під час проходження практики; тренінгові заняття у групі. Усі перераховані активні методи й форми соціально-психологічної підготовки мають на меті свідоме засвоєння студентами особистісної та соціальної значущості гуманістичних цінностей; корекцію системи ціннісних установок та імпліцитних теорій, які лежать в основі саморегуляції особистості; створення передумов для успішної взаємодії з майбутніми пацієнтами.

Потрібно особливо звернути увагу на те, що активні форми й методи роботи спрямовуються не на примусове формування у студентів тих чи інших цінностей, а мають на меті створення оптимальних умов для адекватного усвідомлення ними позитивних сторін і недоліків власної поведінки, самостійного вибору, конструювання та практичного випробування доцільності особистісних ціннісних утворень.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Експериментальні дослідження та практичний досвід свідчать про те, що формування гуманістичних цінностей студентів – процес тривалий, поетапний, у якому виділяється декілька взаємозв'язаних і разом з тим відносно своєрідних стадій: рефлексивно-діагностичної, конструктивної, експериментально-пошукової та інтегративної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альберти Леоне Баттисто. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : В 86 томах / Альберти Леоне Баттисто. – СПб., 1892. – Т. 1. – С. 327.
2. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 22–29.
3. Блюмкин В. А. Мир моральных ценностей / В. А. Блюмкин. – М. : Знание, 1981. – 61 с.
4. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
5. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы / В. К. Дьяченко. – М. : Просвещение, 1991. – 192 с.
6. Лазарук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні / А. Лазарчук // Психологія і суспільство – 2003. – № 2. – С. 19–38.
7. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1988. – 344 с.
8. Фромм Э. Бегство от свободы; Человек для себя / Э. Фромм. – Мн. : Попурри, 2000. – 672 с.
9. Шилова М. И. Изучение воспитанности школьников / М. И. Шилова. – М. : Просвещение, 1982. – 104 с.

РЕЗЮМЕ

Тимощук И. В. Потенциал иностранного языка в воспитании гуманистических ценностей.

В статье раскрыто понятие ценностей и ценностных ориентаций, определено влияние ценностной системы на формирование личности, очерчен воспитательный потенциал иностранного языка, влияющий на развитие мотивационно – ценностной сферы человека, особое внимание сосредоточено на обосновании принципов взаимоотношения преподавателей со студентами, которые влияют на гуманизацию учебно-воспитательного процесса, рассмотрены формы и методы их взаимодействия, проведен анализ научных исследований по изучаемой теме.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, гуманистические ценности, принципы, формы и методы, воспитание, личность, иностранный язык.

SUMMARY

Tymoshchuk I. Potential of foreign language in the formation of humanist values.

In the article we exposed the meaning of values and value orientation. In particular we defined that value is a complex concept for such phenomena of spiritual life as idea or ideal, moral norm or artistic work. And the system of value orientations reflects an internal essence of its culture. It directs all the forms of social activity of the individual. Thus, the system of values is the link that unites community and individual, including him to the system of social relations, as well as defining the essence of life and specialties for self-assertiveness and self-realization.

There was also determined the influence of value system on personality formation, outlined an educational potential of foreign language which influences the development of a person motivational-valued sphere.

Special attention was paid to analysis of the principles of teachers and students collaboration which make influence on humanization of the whole educational process. Among the existing principles we outlined the most important of them:

- *principle of openness and autonomy;*
- *principle of persuasion at the maintenance of alternative;*
- *principle of trust and doubt;*
- *principle of a subject to subject position;*

Taking into consideration the fact that humanist principles of collaboration between teachers and students should be realized with the help of forms and methods of their cooperation we described in details how they work.

It should be mentioned that we studied a lot of scientific researches on the given problem highlighted in the works of domestic and foreign philosophers, psychologists and educationalists, but the most significant value for us had the ideas of philosophers of a personality self-development, her ability to self-determination and self-improving (M. Bahtin, V. Bibler, M. Berdiaev, I. Donzov, I. Kant, M. Mardashchvili, S. Rubinshchtein, G. Tulchinskyi and so on).

So, experimental work and our experience in the researched sphere allow us to draw a conclusion that formation of humanist values of any student is a long-term process which has its own stages: reflexive-diagnostic, constructive, experimental-researching and integrative ones.

Key words: *values, value orientations, humanist values, principles, forms and methods, education, personality, foreign language.*

УДК 377.3–053.6

А. В. Хижняк

Інститут проблем виховання НАПН України

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МІСЬКИХ СТАРШОКЛАСНИЦЬ У СІМ'І

У статті висвітлюється проблема професійного самовизначення старшокласниць у міських сім'ях, подаються етапи вибору особистістю певної професії. Розкриваються форми й методи професійного самовизначення міських старшокласниць у сім'ї. Детально описано такі методи, як дискусія, ділові ігри, самопрезентація, проектування майбутнього. Акцентується увага на тому, що успішність професійного самовизначення старшокласниць забезпечується спільною діяльністю в цьому напрямі сім'ї та школи.

Ключові слова: *професійне самовизначення, старшокласниці, міська сім'я, форми й методи роботи, самопрезентація, ділові ігри, проектування майбутнього, взаємодія сім'ї та школи.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування освітньої, економічної, соціальної галузей зростає необхідність у компетентних фахівцях, що актуалізує проблему професійного самовизначення старшокласників. Саме перед сім'єю та школою постає завдання – допомогти підростаючому поколінню обрати правильну професію, яка б відповідала їхнім схильностям, нахилам, можливостям і в майбутньому не лише приносила б задоволення, але й допомогла б самореалізуватися. Тому важливим видається підібрати такі форми й методи роботи, які б забезпечили ефективність цього процесу.